

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HORDER

EN ROMANSK STENMESTER

Århus Kunstforening af 1847

1966

HORDER

EN ROMANSK STENMESTER

Tekst

H. K. HEIN

Fotografier

POUL PEDERSEN

Århus Kunstforening af 1847

1966

UDGIVET MED STØTTE AF NY CARLSBERGFONDET

**Denne bog
er tilsendt Historisk Samfunds medlemmer
i Randers Amt
med væsentlig støtte af
godsejer Aage Brasks mindelegat**

I 1821 fandtes på herregården *Løvenholm* mellem Randers og Grenå en romansk ligsten, som blev indsendt til Nationalmuseet. Stenen har på oversiden en bispefigur og på siderne en runeindskrift, som slutter med ordet *Horderus* på stenens ene endeflade. Senere blev på Grenå kirkegård fundet en meget lignende sten, dog uden runeindskrift; også denne opbevares på Nationalmuseet. I mange år sagde ordet *Horderus* ikke den historiske forskning noget, men efterhånden blev de kyndige i romansk granitskulptur klare over, at *Horderus* må være et navn og en stenhuggersignatur. Og man fik efterhånden øjnene op for, at stensemesteren *Horder* var mester ikke blot for *Løvenholm*stenen [note 1] og *Grenå*stenen, men at han desuden har udført 5 billedprydede portaler på kirker i nærheden af findestederne for de to ligsten; dertil adskillige døbefonte i egnen mellem Randers og Grenå (og enkelte andetsteds).

Det blev altså sandsynliggjort, at vi af den fremragende jyske granitskulptur fra romansk tid, som med få undtagelser er anonym, kan udskille en enkelt meget produktiv kunstner, hvis navn kendes.

Hvad der karakteriserer denne stensemester er i første række hans meget dygtigt huggede tovsnoninger. Dette motiv findes atter og atter i værker fra romansk granitskulptur, men næppe nogen mester har behandlet det så elegant som *Horder*. Hans værker er præget af stor håndværksmæssig dygtighed, men også kunstnerisk er hans arbejder af høj kvalitet.

En gennemgang af hans arbejder falder naturligt i 3 afsnit: portaler, fonte samt ligsten og korbuekragsten.

Horders portaler

Horders portaler er ikke – som adskillige midtjyske – søjleportaler med egentlige halvsøjler eller frisøjler med base og kapitæl. De må bestemmes som en videre udvikling af en portaltypen, der på Djursland optræder ret hyppigt, *rundstavsportalen*, som undertiden har lige overligger, undertiden større overligger med forsænket tympanonfelt. I så fald forekommer rundstaven ikke blot på karmstenene, men tillige på overliggeren, idet den løber rundt om tympanonfeltet. Et typisk eksempel er Mygind kirkes nordportal (pl. 2). Horder er mester for kirkens døbefont, men næppe for portalen, som er ganske enkel og ikke bærer noget af de for ham karakteristiske træk.

Et næsten gennemgående træk ved disse portaler er, at karmstenene er delt i en større kvader forneden og en mindre foroven. Man har ment, således f. eks. Mackeprang, at grunden til denne deling har været vanskeligheden ved at fremskaffe granitblokke, der var store nok til en hel karmsten. Det må dog erindres, at de dengang ikke fuldstændig opdyrkede jorder rummede et utal af istidsblokke, så at en stenhugger indenfor kort afstand med lethed fandt en passende blok. En mere rimelig forklaring er nok den, at når en portal var hugget og skulle opstilles, var det en lettelse for stenhuggeren, om karmstenene var delt, idet mesteren da kun behøvede at nedtage og tilrette de små øverste karmstenskvadre for at skaffe vandret underlag for overliggeren. Man må huske, at egentlige målestokke ikke eksisterede på den tid, så at man har måttet klare sig med en pind med indskårne mærker.

Fra Horders hånd findes 5 portaler, fordelt på 3 kirker, *Ørsted* og *Vejlby*, begge i det nordvestlige Djursland og begge med såvel syd- som nordportal, samt *Rimsø* i det nordøstlige Djursland, hvor Horder kun har været mester for sydportalen [2]. Herudover fin-

des i Ørsted kirke flere karmsten eller fragmenter af sådanne, og nogle af disse kan muligvis være arbejder af Horder.

For at undgå gentagelser vil det være praktisk at dele beskrivelsen af de fem portaler i 3 afsnit: 1. Den tekniske opbygning, 2. Dekorationen og 3. Den billedmæssige udsmykning.

1. Portalernes tekniske opbygning

Horders portaler er alle af granit og består af karmsten, som på begge portaler i Ørsted samt på Vejlbys nordportal er todelt, på de to andre udelt. Over karmstenene en overligger, en svær granitblok, i reglen trapezformet, på Vejlbys nord dog af noget uregelmæssig form. På to af portalerne, Vejlbys syd og Rimsø, er desuden tærskelsten, som er tilhugget og indgår som led i portalens opbygning; på Ørsted syd en sikkert oprindelig, men utilhugget tærskelsten. De to andre portalers tærskeler er sandsynligvis oprindelige – det er ikke let at udskifte dette led, som bærer hele portalen – men de to synes i så fald senere opbanet.

Ligesom på Djurslands andre rundstavportaler er der på Horders portaler en svær rundstav, der forløber fra overliggerens overkant ned langs karmstenene. Ejendommeligt nok er denne »rundstav« under overliggeren altid kvadratisk med afrundede hjørner. I modsætning til sine forgængere afbryder Horder altid rundstaven for at indhugge et kragbånd, eller, om man vil, et kapitæl. Hvad enten karmstenene er delt eller udelt, ligger dette kragbånd et godt stykke under overliggeren (på de delte karmsten under fugen mellem de to kvadre) og har altså ingen konstruktiv betydning, kun dekorativ. Hvor baser ikke er indhugget i tærskelstenen, er der ved karmstenenes fod indhugget baser, der på samme måde er uegentlige. Kun på en enkelt portal, Vejlbys nord, er skibets skråkantsokkel fortsat under karmstenene ind i døråbningen, og på Vejlbys syd er

sokkelen fortsat hen under den del af karmstenene, som er dækket af relief'et. Ellers er sokkelleddet afbrudt af portalen.

Den portal, der i det foregående er betegnet som Vejlby sydportal, er desværre ved en flytning og udvidelse blevet stærkt ændret. Ved kirkens udvidelse i 1922–23 gennembrødes skibets sydmur, så at sydportalen blev hjemløs. Den blev da flyttet til vestgavlen af det nyopførte hovedskib syd for det oprindelige. Ved flytningen rykkes karmstenene længere fra hinanden for at give døren større bredde, og dette blev klaret på den måde, at man under overliggeren indsatte en med akantusranker udsmykket granitbjælke, bredere end overliggeren, og dertil anbragte to dækplader uden dekoration over karmstenene. Tærskelstenen blev skåret over og udvidet med et stykke glathugget granit, og foran er anbragt endnu et moderne granittrin, som delvis skjuler den gamle tærskel. – Portalen har ved denne omdannelse ganske ændret karakter, og jeg betegner den konsekvent som sydportal, skønt den nu er vestportal. Pl. 15 viser portalen, som den stod før ødelæggelsen.

Medens vi er ved det tekniske, er endnu at bemærke, at Horder – det gælder alle hans arbejder – som regel har udvalgt sig en fin-kornet, ofte lys granit. Undtagelser er især Vejlby syd, hvor overliggeren er hugget af en ret grov, rødlig granit med store krystaller af anden farve (blokke af dette materiale kan iagttages andre steder på egnen). Endvidere danner Ørsted syd en undtagelse, idet overliggeren indeholder striber af blødere materiale, hvorom senere.

2. Portalernes dekorative udsmykning

Dekorationen på portalerne består af 3 elementer: Tovsnoninger, akantusranker og båndslang. Langt det mest fremtrædende er tovsnoninger.

Tovsnoninger

Dette dekorative element, som går helt tilbage til Etruskerne [3], optræder hyppigt i antik skulptur og genoptages i romansk skulptur. Det har sikkert kun dekorativ betydning, man skal næppe søge noget symbolsk deri.

Også i dansk granitskulptur forekommer tovsnoningen hyppigt, især på døbefonte. Men få har anvendt tovsnoningen så ofte eller så fornemt som Horder. Rundstavene på overliggere og karmsten er normalt tovsnoede, og billedfelterne indrammes som oftest af tovsnoninger. Han behandler dem aldeles overlegent. Som en rebslager leverer han dem i alle tykkelsesgrader, og han splejser eller deler dem som en sømand, der udfører »godt skibsmandsarbejde«, som det i sejlskibstiden hed. Medens mange andre tovsnoninger ligner de i træ udskårne skråruller, der i gamle dage hang som skilt over tobaksbutikker, behandler Horder sine tove ganske naturalistisk, idet kordelerne i rebet forløber ganske som i et stykke rebslagerarbejde med vindinger, som på det enkelte stykke er ensartede, men forskellige fra hinanden efter som tovet skal være et treslået eller firslået reb. Og når man betænker, at dette er gjort i det mest genstridige af alle materialer, granit, og med en spidshammer som eneste redskab, må man beundre den dygtighed og sikkerhed, der præger hans arbejder.

På portaler, Ørsted syd og Vejlbj nord, begynder rundstavens tovsnoning først under kragbåndene, på de tre andre er *hele* rundstaven tovsnoet. Snoningerne vender naturligvis på de to karmsten hver sin vej. Går snoningen rundt om overliggøren, må den derfor vende et sted. Denne vending er sket forskelligt på de tre portaler, som her kommer i betragtning, uopfindsom var Horder ikke. I Ørsted nord er vendingen sket på den ejendommelige måde, at vindingerne er splittet i kanten af øverste karmstensled (pl. 9). Set forfra vender snoningen ved kragbåndet, men set inde fra døråbningen forløber hele venstre karmstens snoning samme vej. På Vejlbj syd

vender snoningen først øverst over tympanonfeltet, dernæst påny under begge kragbånd. I Rimsø sker vendingen derimod under kragbåndet på højre side.

Den kraftige rundstav på hjørnet er ikke den eneste, der bliver tovsnoet; tidt ledsages den af en mindre svær på siden. Hvor to (eller flere) snoninger følges ad, vender de altid modsat hinanden. De to billedløse underkarmsten i Ørsted syd og Vejlbys nord (pl. 3) er på forsiden udstyret med hele tre yderligere snoninger, og på Vejlbys syd (pl. 15) deler den kraftige tovsnoede rundstav sig på højre karmsten under kragbåndet i tre, en svær og to mindre svære. Også kragbånd og baser bliver udsmykket med snoninger, mest gennemført på Ørsted nord (pl. 8). På Vejlbys syd (pl. 15) og på Rimsø (pl. 18) forløber to tyndere tovsnoninger udenom hele rundstaven fra øverst til nederst. Også relief-billedfelterne omgives tit af tovsnoninger, ja selv forkanten af de stole, som nogle af hans hellige figurer sidder på, er tovsnoet.

På Rimsø-portalens (pl. 18) har den svære rundstav en særlig karakter: Den er snoet, ikke som et tov, men med konkave vindinger. En sådan snoning forekommer enkelte gange andetsteds i dansk romansk skulptur, vel finest udført på korbuekragstenen i Hasle kirke ved Århus [4]. Muligvis er denne enkelthed i Rimsø tegn på, at portalen er et sent arbejde i Horders produktion. Han har på det tidspunkt hugget så mange tovsnoninger, at han har trængt til afveksling. De konkave snoninger forekommer ellers ikke hos Horder.

Akantusranker

Også akantusmotivet er meget gammelt, skabt af den græske kunst i oldtiden. Motivet er af alle dekorative motiver det mest anvendte helt op til vor tid. Derfor er det ikke overraskende, at man møder det i romansk skulptur, også i dansk granitskulptur. Her optræder det især som ranker med akantusblade. Horder har først og fremmest anvendt akantusranken på sine døbefonte, den savnes næppe

på en eneste af dem, der er udgået fra hans egen hånd. Men også på sine portaler har han anvendt dem.

Kun et sted, på Ørsted syd (pl. 3) har han givet ranken en plads på portalens forside; ellers er den forvist til karmstenenes inderside i døråbningen. Der findes den flere steder, herunder på de karmsten, der er benyttet som indvendige dæksten på begge Ørsted-portaler (herom senere).

Ligesom på døbefontene bruger han akantusranken i to former: I den ene form er bladene set fra siden, i den anden form set forfra, i hvert fald for midterbladets vedkommende. En særegen form har ranken på undersiden af den *indvendige* dæksten i Ørsted syd; her vokser bladene ud fra to sammenslyngede stængler i midten.

Båndslang

Båndslang er ikke i større udstrækning anvendt af Horder. Det består af flade (eller let afrundede) bånd, der er flettet sammen. Ornamentet består tilsyneladende af tre sammenflettede bånd, men i virkeligheden er der kun et, som vender to gange ved enden af slynglet, så at båndet på ethvert sted af feltet forekommer tre gange.

Horders båndslang er knap så dygtigt hugget som hans øvrige ornament, de kan være lidt ujævne. Dekorationen er anvendt på indersiden af højre karmsten på Vejlbj nord, (hvor den er forhugget af en senere tid), og på indersiden af begge karmsten i Rimlø, ligesom den findes på venstre kragbånd på Vejlbj syd (pl. 15). Også nogle karmstensfragmenter i Ørsted kirke bærer denne dekoration (pl. 11).

3. Portalernes billedmæssige udsmykning

Hvad der giver Horders portaler deres særlige karakter, er hans trang til at fortælle bibelhistorie. Billedmæssige fremstillinger fin-

des også andetsteds i dansk granitskulptur, både ved portaler og på ligsten, ligesom der hyppigt på kvaderstenskirkene findes billedkvadre i murværket. Men ingen romansk stenmester har udfoldet en billedglæde som Horder.

På portalerne er der billedrelief'er i alle tympanonfelter, og med undtagelser (Ørsted syd og Vejlbj nord) giver han sin billedglæde frit løb på karmstenene, undertiden i den grad, at hver flade, som giver mulighed for et billede, har fået et. Det gælder især Ørsted nord, som har 10 billed-relief'er.

Her vil det nok være praktisk at gennemgå portalerne enkeltvis. På *Ørsted syd* (pl. 3) er der i tympanonfeltet to pragtfulde glubske løver, der hvæser ad hinanden. Desværre må vi frakende Horder æren for disse. De er hugget i et ret højt relief, medens Horder altid anvender et meget lavt. Og de har ringe lighed med de langt mere tamme løver, som Horder ellers hugger. Der er noget, som tyder på, at overliggeren her er hugget af en anden stenmester [5].

På venstre karmstens øverste led er Kong Saul og Kong David, henholdsvis på for- og indersiden. To pragtfulde relief'er (pl. 5 og 6) især af Saul med det faste blik. Optagelsen er en natoptagelse med kunstig belysning. Ved dagslys ses blikket i øjnene ikke. Dette relief er et vidnesbyrd om, at portalerne – som næsten al granitskulptur – har været bemalet. Medens der på adskillige døbefonte findes farvespor, er der intet heraf på portaler, hverken på Horders eller på andre. At alle farvespor er borte, skyldes vel, at portalerne i nogle århundreder har stået for vejr og vind. Men både de arkitektoniske led og relief'er må have virket langt stærkere, da bemalningen var bevaret. Sauls krone svarer ret nøje til en kongekrone på alterbordsforsiden fra Ølst kirke og tjener til at datere Horders arbejde [6].

På højre karmsten ses øverst Kristus med livets bog i sin hånd, et yndet Horder-motiv, som vi skal møde påny. Herunder syndefaldet med kundskabstræet, i hvis grene slangen bugter sig, og to

nøgne skikkelser med figenblade, Adam og Eva. Nederst på samme sten to figurer i tidens sædvanlige dragter (pl. 4). Der har været delte meninger om, hvad disse skal forestille, således, at de skulle være et billede på *luxuria*, vellyst, hvad der ville svare godt til fremstillingen af syndefaldet ovenover. Men situationen synes ikke særlig intim. Den rette tolkning af billedet er nok dr. Nørlunds, som opfatter parret som »stiftere«, altså en afbildning af det ægtepar, som har »stiftet«, skænket, kirken (eller måske snarere portalen).

Ørsted nord (pl. 8). Denne portal er det stærkeste udtryk for Horders billedglæde. I tympanonfeltet er vist en *majestas domini* (pl. 9), en fremstilling af den ophøjede Kristus med livets bog i venstre hånd og med højre oprakt velsignende. Han sidder mellem to ligeledes siddende figurer, vel sagtens apostle, dog uden attributer, så at det er uvist, om der er tænkt på bestemte apostle.

På karmstenene er ialt 10 billedrelief'er, otte stående figurer og to siddende. Efter middelalderlig skik må det være de fornemste, som afbildes siddende, og figuren til venstre må være Jomfru Maria. Ejendommeligt nok er hun afbildet uden barnet. Men hovedlinet, der viser sig under glorien, tyder på Maria. Det forekommer også på Vejlbysydportal (pl. 15), hvor barnet sidder på hendes skød. Når Maria er vist uden barnet, kan figuren overfor være ærkeenglen Gabriel, så at situationen skulle være bebudelsen; den kan dog også være Kristus, omend korsglorien, med hvilken Kristus ellers afbildes, savnes. Endelig er der den mulighed, at figuren forestiller Elisabeth, Døberens moder.

De øvrige otte relief'er, på forsiden fire og på karmstenenes inderside henholdsvis tre og en, er mere gådefulde. De er temmelig ens, bærer glorie og peger fremad med den ene eller begge hænder. Her må man vist give afkald på ethvert tolkningsforsøg.

Vejlbys nord. Overliggeren har en meget uregelmæssig form, den højre side rager længere ud over døren end den venstre. Også opadtil er der noget galt; de tre yderste rundstave mangler her, og enten

er granitblokken sprængt for mesteren, eller han har udtaget en blok, som ikke har været høj nok. Men disse uregelmæssigheder er klaret på yderst fornøjelig måde. I selve tympanonfeltet findes et dyr af noget ubestemmelig art. Det er næppe tænkt som en løve, og det ligner mest en hund eller et vildsvin. Uregelmæssigheden til siderne er klaret ved hjælp af to dyrebilleder, til venstre en halvt oprejst løve, på højre side et dyr, som efter halen og ørerne at dømme må være en hund.

På de øverste karmstensled er der to henrivende smådyr, der mest minder om lam, men dog har kattepoter. Det er ikke let at vide, om disse dyr skal symbolisere noget; de er vel sagtens anbragt rent dekorativt [7].

Går vi derefter til de egentlige karmsten, er den venstre uden billeder. På højre karmsten findes øverst Kong Saul og under ham den unge David. Saul er ikke så godt hugget som i Ørsted; noget tyder dog på, at der har været nogen forvitring, før portalen blev dækket af våbenhuset. David er gengivet som yngling med halvlangt hår og med harpe i hånd. Over harpen er vist 6 kugler, som må antyde de slyngesten, hvormed han dræbte Goliath.

Vejlby syd (pl. 14–17). Denne portal var, indtil den ved flytningen omdannedes, vel den mest fornemme af Horders portaler. Men trods den uheldige ændring hævder relief'erne sig stærkt.

Den bibelhistoriske kronologi får os til at begynde med højre side. Her er øverst kundskabens træ med slangen og derunder Adam og Eva omtrent som på Ørsted syd, men her hugget med større sikkerhed. Under syndefaldet den velsignende Kristus med korsglorie, vel som en prædiken om synd og nåde. På venstre side er foroven to skikkelser. Mackeprang tyder dem som Jomfru Maria og ærkeenglen Gabriel, så at relief'et er en fremstilling af Marias bebudelse. Da de to skikkelsers klædedragt er ens, er det dog mere nærliggende at tyde relief'et som en fremstilling af Marias besøg hos Elisabeth; dette passer lige så vel i sammenhængen. Herunder to

konger med kroner og i samme klædedragt som Horders andre kongeskikkelser. Mackeprang mener, at de forestiller to af de helige tre konger – der har ikke været plads til den tredje. At det er Østens vismænd, er temmelig sikkert. De to konger frembærer deres gaver. Men at den tredje skulle være udeladt af pladsmangel, synes ikke sandsynligt. Mathæus, som i sit evangelium beretter om vismændenes tilbedelse, nævner ikke tallet tre. På Horders tid var tretallet dog forlængst blevet tradition. Men fra senantikens portrætkunst kender man adskillige fremstillinger af to konger, noget der hænger sammen med overgangen til det såkaldte dominatstyre på Diokletians tid. Kan det ikke være påvirkning herfra, som leder til at gengive to konger? Nederst Jomfru Maria med barnet. Hun bærer under glorien det hovedlin, som også er vist på Ørsted kirkes nordportal. Med venstre hånd griber hun om noget, som Mackeprang har opfattet som et æble, hun rækker sit barn, og han bemærker i den anledning, at dette lille menneskelige træk viser, at relief'et er langt fra de talrige repræsentationsbilleder af Maria. Dette er dog vistnok en misforståelse. Hun griber om barnets overarm, men den øvrige del af armen ses ikke.

Den bibelhistoriske fremstilling afsluttes i tympanonfeltet med et *majestas domini*-billede med den velsignende Kristus mellem to apostle. Yderst på overliggeren er vist to glorieprydede skikkelser, der må opfattes som engle.

Rimsø-portalen (pl. 18) er den af de fem portaler, som – i hvert fald efter Vejlbysydportals omdannelse – har den smukkeste holdning, fordi alt er symmetrisk anbragt, og det hele virker meget enkelt. Alle figurer er omgivet af arkader med tovsnoninger. Og disse arkader er alle forsynet med kragbånd.

Til gengæld er tydingen ikke helt let. På venstre karmsten er vist to siddende figurer, øverst Kristus med korsglorien og under ham Maria med det hovedlin, som vi allerede to gange har mødt. Ligesom på Ørsted nord er hun vist uden barnet. På højre side to

glorieprydede skikkelser, som med højre hånd peger på den anden karmsten. Da Jesusbarnet ikke er vist, kunne den nederste figur være Gabriel, så at hele nederste afsnit skulle vise Marias bebudelse. I så fald må figuren over Gabriel blot skulle pege på portalens hovedpersoner overfor. Men nøgle til en tydning har vi ikke.

De to fugle øverst på karmstenene fylder fladen godt ud, og de er nok udelukkende anbragt som dekoration uden nogen symbolsk betydning. Det øverste af venstre karmsten er omkring fuglen beskadiget. Det er sikkert sket ved, at hele portalen engang har været fjernet fra kirken og anbragt på herregården Benzon (nu Sostrup) omkring en kamin. Først 1895 kom portalen tilbage til kirken.

I det meget dybtliggende tympanonfelt er vist et dyr, noget beslægtet med Horders ubestemmeligt vilddyr, som vi skal møde på hans fontefødder. Her er det dog mere løveagtigt end der, det har løvemanke og løvesvans med dusk og en lang tunge hængende ud af munden.

Figurerne klædebon

På alle portalfigurerne har Horder omhyggeligt gjort rede for klædedragten. Overkjortlerne med deres bløde foldekast og den prikkede søm, som vel skal antyde indsyede perler, står fremragende godt trods det vanskelige materiale, og endnu mere må man beundre de læggede underkjortler, som står lige skarpt, hvad enten figuren er siddende eller stående, se f. eks. Rimsø-portalens figurer (pl. 18). De bibelske personer og de dermed beslægtede er alle iført sådanne klædebon, som helligheden for en romansk stenslæd har fordret. Men når Horder fra disse hellighedens højder stiger ned på jorden, klæder han sine personer på, som tidens mode krævede det. Det er tidligere nævnt, at »stifterbilledet« på Ørsted sydportal (pl. 4) viser et ægtepar, som i den grad er klædt i tidens dragter, at Poul Nør-lund anvender disse dragter som et middel til at datere Horders arbejder til tiden omkring år 1200.

Forsøg på en indbyrdes datering af portalerne

Hvis min hypotese med hensyn til overliggeren på Ørsted syd er rigtig (s. 12), må denne portal være den først gjorte. Om Ørsted nord og Vejlbj nord kan næppe betvivles, at de ligger i midten af Horders produktion. Vejlbj syd betegner kulminationen af hans trang til at fortælle bibelhistorie i billedsprog og må derfor være en af de senest gjorte. Og som tidligere (s. 10) bemærket, tyder den måde, hvorpå den svære rundstav om Rimsø-portalene er riflet, på sen tilblivelse. Dette forsøg kan naturligvis kun være en hypotese, og der kan være os ubekendte faktorer, som – om vi kendte dem – vil kunne bestemme en helt anden tidsfølge.

Andre ikke omtalte arbejder i Ørsted kirke

I Ørsted kirke findes foruden de to fuldt bevarede portaler ikke mindre end 4 (5?) karmsten til portaler eller fragmenter af karmsten.

På begge de eksisterende portaler er der på indersiden af døråbningen (altså inde i kirkerummet) overliggere, der synes at være bestemt til at være karmsten. Endvidere er der i våbenhusets vestmur et fragment, som Mackeprang betegner som en korbuekragssten; han synes at have overset, at den er forsynet med et tydeligt kragbånd ligesom portalkarmstenene. Og ved en hovedstandsættelse af kirken i 1950–51 fandtes i tårnets murværk indvendig over tårnhvælvingen en tilhugget sten, nu indmuret ved den ved denne lejlighed indrettede præstedør på korets sydside.

Overliggeren over *syddørens* indre (pl. 10) må afgang være skabt som karmsten til en portal. Dens længde kan ikke måles, da dens ene ende ligger bag en hvælvingspille, og den anden ende er skjult af puds. Den har en ægte Horder'sk tovsnoning i hjørnet, og på den side, der har været bestemt til forside, bærer den to relief'er, øverst – når stenen tænkes oprejst – Kristus med korsglorie og derunder en skikkelse, der minder noget om de ubestemmelige otte figurer på

kirkens nordportal. På indersiden (nu nedad) er en akantusranke, som adskiller sig fra Horders sædvanlige ranker. Den har – ligesom nogle akantusranker i kirker på Århusegnen – små spiralformede knopper.

Overliggeren over *norddørens* indre har ingen billedmæssig udsmykning, men på to sider akantusranker med en tovsnoning på det mellemliggende hjørne. På ydersiden ligner ranken Horders, men på undersiden er der den s. 11 omtalte usædvanlige ranke.

Man må give Mackeprang ret i, at disse to sten er ringere arbejde, end man ellers møder det hos Horder. Er det elevarbejder? Eller har han selv udført dem og derefter kasseret dem? Johnny Roosval antyder [8], at de kan stamme fra en forsvundet vestportal i skibet. Men da vestportaler i middelalderen er så yderst sjældne, må denne teori nok forlades.

De to, ikke sam hørende, fragmenter med båndsl yng er endnu mere gådefulde. Båndsl yng er knap så godt, som Horder ellers udfører det, medens tovsnoningen løber ud forneden på en meget elegant måde. Kan de stamme fra en præstedør? [9].

I våbenhusets nordmur er indmuret en sten, som Mackeprang betegner som en ligsten (pl. 10). Den bærer to relief'er, øverst – når stenen tænkes oprejst – Jomfru Maria med barnet, nederst en figur med kedelhat og sværd. En mindre udgravning under stenen og et fotografi ved hjælp af spejl viser, at der i hvert fald på stenens venstre side er akantussl yng. Naturligvis kan den være en ligsten over en herremand, men den kan lige så vel være en portalkarmsten. Stenen er uden tvivl fra Horders *tid*. Der er foroven og forneden ornamenter, som viser tydeligt slægtskab med Horders kongekroner (og dermed slægtskab med de gyldne altre). Maria er anbragt i en arkade, som har meget tilfælles med Horders; den har kragbånd som på Rimsø-portal en; om den har tovsnoninger i kanten er ikke til at afgøre på grund af forvitring. Om den er fra Horders *hånd*, er mere tvivlsomt.

Horders døbefonte

Alle Horders døbefonte består af to dele, hugget hver for sig, fontekumme og fontefod. Deri ligner de det store flertal af fonte fra romansk tid. Men de kommer det store gennemsnit af fonte endnu nærmere: Fontekummen er bagerformet med cirkulær munding, og fodens grundplan er med få undtagelser kvadratisk. Således er den normale romanske font, især i Jylland, skønt der er mange afvigelser.

Og dog er Horders fonte lette at skelne fra andre stenmestres. De er for det første næsten altid gjort af finkornet, ensartet granit. De er meget dygtigt hugget, især er tovsnoningerne langt over gennemsnit. Og endelig bærer de en dekoration af bølgende akantusranker, som er så særprægede, at de ikke er vanskelige at skelne fra fonte med tilsvarende former og lignende dekorationer. Alligevel er ikke to af dem ens. Som der på Horders portaler er rige variationer fra den ene til den anden, gælder det også om fontene, at trods det næsten faste skema for opbygningen er der en forskellighedens rigdom fra font til font.

Horders fonte er spredt over et større område end hans fem portaler. Der er flest af dem i Djurs Nørre herred nord og nordvest for Grenå. I det sydlige Djursland findes to, og omkring det område, hvor hans fire portaler findes, Ørsted og Vejlby, findes en del. Fem fonte fra hans hånd har fundet vej til Vestfyn og to til Angel i Slesvig. Endelig optræder der ganske uventet og uforklarligt en Horderfont på den jyske hede, i Sunds kirke.

Før de enkelte fonte gennemgås og beskrives, vil det være rimeligt, at der gøres rede for det skema, over hvilket de er bygget op.

Den øverste rand af fontekummen, mundingsranden, er altid tovsnoet, de fleste har en dobbelt tovsnoing. På kummens yderside er der en eller to friser med akantusranker. Kummens underside herunder mangler altid dekoration. Den afsluttes med en rundstav, som normalt er tovsnoet. Herunder et kort skaft, som går ned i fontefoden og holder kummen på plads.

Fontenes fod er ikke på lignende måde dannet efter et fast skema, men frembyder rig variation. Fælles for de fleste er, at deres form er som et omvendt terningkapitæl (den danske, romanske søjles kapitæl), hvori de ligner mange andre stenmestres arbejder. Fremdeles er der foroven en kraftig rundstav, i reglen tovsnoet, som omfatter kummens skaft. Fodens sideflader markeres af en næsten altid tovsnoet rundstav. Men ellers er der to hovedtyper: På den ene er sidefladerne udfyldt med relief (pl. 26), på den anden med et indhugget stregmønster, ganske enkelt (pl. 21). To af denne type har ikke form af et terningkapitæl, men er formet som en keglestub (pl. 19).

Desuden har nogle fonte fod af helt afvigende form, og to af fontene har mistet deres fod.

Beskrivelse af de enkelte fonte

Hammelev, Djurs Nr. herred, pl. 21.

Denne font hører til Horders fineste arbejder. Dekorationen begynder allerede øverst på kummens *inderside*, hvor en rundstav forbereder den inderste tovsnoing på overkanten. Denne har dobbelt tovsnoing med en mellemliggende fin rundstav, og under den yderste snoing er der atter to rundstave. Derefter er der på ydersiden to friser med akantusranker. Mellem friserne to rundstave, og under den nederste atter to.

Akantusrankerne har – som på alle Horders fonte – hverken be-

gyndelse eller ende, men er helt gennemløbende. Den nederste kan virke noget trykket, især om man ser den på afstand og fra normal øjenhøjde. Til gengæld har den øverste frise plads til at folde sig ud. De to friser er – som overalt, hvor Horder har forsynet en font med dobbeltfrise – forskellige. På den nederste er rankens blade set fra siden, på den øverste er de set forfra. Det giver de to friser helt forskellig karakter. Friserne er hugget i et meget lavt relief, nogle få mm dybt, men står meget skarpt. Nederst på kummen er en kraftig tovsnoet vulst.

Foden begynder, som kummen slutter, med en kraftig tovsnoning. Under denne er der i hjørnerne trekantede. På fodens fire kanter er der hugget snoninger, som på hjørnerne opløser sig i to kordeler, som hver løber til næste hjørne og der mødes med den derfra kommende. I sidefelterne ledsages rebet af tre spinkle rundstave, og rundt om fodens nederste del danner tre tilsvarende rundstave en sokkel.

Både kumme og fod er af lys, grå granit, meget finkornet.

Enslev, Djurs Nr. herred, pl. 20.

Denne font regnes af Mackeprang til Djurslandstypen. Den adskiller sig imidlertid i så mange henseender fra de øvrige, at man tør påstå, at den ikke er et Horderarbejde. Både kumme og fod er anderledes formet. Ranken er flad og bred og vidt forskellig fra ranken på de andre. Kummen mangler dertil ganske de tovsnoninger, som knytter gruppen sammen til et hele. På kummens overside er der således kun en hulkehl.

Og dog er den ikke uden interesse, især ikke foden. På keglestubben er vist fem krigere med sværd og skjold, adskilt af stiliserede træer.

Kumme og fod er af en mørk, ret grov granit.

Fonten er næppe et elev- eller værkstedsarbejde, men sandsynligvis helt uden forbindelse med Horder.

Karlby, Djurs Nr. herred, pl. 32.

Her møder vi en Horderfont med kun een akantusfrise. Er der ikke ofret så meget arbejde på den som f. eks. på Hammelevfonten, står den dog i kvalitet ikke tilbage for denne. Den har dobbelt tovsnoning på kummens overkant, dog uden mellemliggende rille. Under overkantens tovsnoning ligger en rundstav. Frisen er også her hugget i lavt relief og står skarpt. Under frisen er ingen dekoration før den sædvanlige tovsnoning over skaftet.

Fodens form minder meget om Hammelevfoden. Kun er tovet om sidefelterne her toslået og løber i hjørnerne sammen til et firslået tov. Stregdekorationen er mere enkel end i Hammelev.

Graniten er rødlig, men finkornet.

Veggerslev, Djurs Nr. herred.

Denne font er ringere end de fleste Horderfonte og giver indtryk af at være forarbejdet af en mindre dygtig elev. Både kumme og fod er skæve i opstalt, og spidshammeren synes ikke at have ramt så sikkert som mesterens hammer.

Den har på kummens overkant dobbelt tovsnoning uden adskillelse, og disse er ligesom de øvrige tovsnoede rundstave ikke godt formet. Ranken i kummens frise er flad og uskarp og har ikke de for Horder ejendommelige blade. I fodens hjørner er mandehoveder og på siderne buede tovsnoninger. Nederst en lige stregdekoration.

Materialet er stedvis meget rødt og synes beskadiget ved afsyring.

Villersø, Djurs Nr. herred, pl. 26 og 27.

Her møder vi atter en perle i Horders produktion. Kummen er behandlet omtrent som Karlbyfontens. Relief'et er lavt, og frisen står overordentlig skarpt.

Også fodens form minder om Karlbyfontens. Den har de samme tovsnoninger i to- og firslåede reb, men dygtigere hugget her.

Fodens dekoration adskiller sig helt fra foden i Karlby, ja den er uden sidestykke i Horders produktion. I sidefelterne er i relief vist løver, som fylder felterne ualmindelig godt ud. Men det morsomme er, at de stikker hovedet op over snoningen i hjørnet og viser sig der som friserede løve- eller mandehoveder.

Det fine stenhuggerarbejde er modsvaret af en meget finkornet granit med lidt rødlig tone.

Ginnerup, Djurs Nr. herred.

Ginnerupfonten hører ikke til gruppens bedste. Overkanten har kun een tovsnoning, som er noget grovere end sædvanlig, men frise-feltet med omliggende rundstave er godt hugget.

Foden er meget forskellig fra de andre. Siderne er næsten lodrette. Øverst er den sædvanlige skaftring med tovsnoning. Derunder i hjørnerne mandehoveder. Under tovsnoningerne på sidefelterne løber en rundstav, som fortsætter på underkanten. Indenfor denne rundstav er alle sidefelter udsmykket med dyrerelief'er, mod øst en løve, på de andre sider dyr, som er noget ubestemmelige.

En sammenligning med de helt gode fonte og ikke mindst dyre-relief'erne, som ligner Horders, frister til den mening, at fonten med fod er et tidligt arbejde af mesteren, inden han havde nået den dygtighed, som de senere arbejder vidner om.

Graniten er lys rødlig, foden dog grå med røde krystaller. Der er tydelige farvespor på kummen. På nordsiden er en ikke afrenset farvestribe, dog næppe af oprindelig staffering.

Tøstrup, Djurs Nr. herred, pl. 22 og 23.

I Tøstrup møder man derimod en overordentlig vellykket font. Den dobbelte tovsnoning på oversiden, de mange små rundstave og de to rankebælter, alt er udarbejdet akkurat og omhyggeligt. Akan-tusrankerne er meget spinkle, men relief'et er lavt, og de står meget klart.

Foden har under skaftringen glatte buede rundstave med trekanter i hjørnerne. Fodens sider har stregmønster, som står meget skarpt.

Materialet er for kummens vedkommende en lidt rødlig, finkornet granit, medens foden er mere grå. Der er tydelige farvespor på fonten.

Nimtofte, Djurs Nr. herred.

Kan man antage, at Ginnerupfonten er et tidligt arbejde af Horder, er der næppe tvivl om, at Nimtoftefonten er et eleverarbejde. Kummen er groft hugget, og selv om den eneste akantusranke har lighed med Horders, breder den sig ud over usædvanlig stor plads. Bladene ligner nærmest kastanieblade.

Foden er meget lav og noget sjusket hugget. På siderne er der dyrerelief'er, på de tre sider vilddyr, som minder om mesterens, men er langt ringere. På den fjerde, utilgængelige side synes der at være menneskefigurer.

Graniten er mørkegrå, grovkornet.

Nørager, Sønderhald herred, pl. 28.

Nøragerfonten er af særlig interesse, da det højst sandsynligt er fra Nørager kirke, at Løvenholmstenen er hentet. Kirken har tilhørt Løvenholm. Fonten må betragtes som et sikkert Horderarbejde. Hører den ikke til de fornemste, hævder den sig dog en plads i rækken.

Kummen har en meget smuk form, og dekorationen er enkel, men vel udført. Ved øverkanten er der enkelt tovsnoning, og kun en smal rille adskiller den fra den øverste frise. Begge friser er godt udført; dog er stænglerne – især i øverste frise – noget bredere og fladere end sædvanligt. Der er en glat vulst over skaftet.

Fontefoden er meget dygtigt udført. Skaftingen med snoning er meget kraftig. Under denne indrammes felterne af uhyre fint ud-

førte tovsnoninger. Ligesom på Villersøfontens fod mødes toslæde tove i hjørnerne og bliver samlet til firslæde, og hjørnerne er udstyret med trekanter. Sidefelterne er enestående blandt Horders værker: Her på alle sider to liggende, modvendte akantusblomster, meget stiliserede.

Materialet er en finkornet grå, lidt rødlig granit.

Gl. Estrup Slotskapel, Sønderhald herred, pl. 25.

Dette kapel er indrettet omkr. 1660 i gårdens tidligere borgestue. Der vides ikke at have været et middelalderligt kapel på gården. Dog rummer kapellet en umiskendelig Horderfont, som må være hidført andetsteds fra.

Herregårdsmuseet på slottet har oplyst, at fonten i mange år har været opstillet i parken, og at fontefoden stammer fra Skaføgård, hvad der gør sagen endnu mere indviklet. [10].

Fonten hører ikke til Horders bedste arbejder, og foden (de er som anført sammenbragte børn) er for lille til kummen. Denne har enkelt tovsnoning på overkanten, herunder den vanlige spinkle rundstav og under den de to frisefelter med akantusranker. Kummen afsluttes af en kraftig, glat vulst.

Foden er ejendommelig. I stedet for at begynde med den normale skaftring begynder den med en kvadratisk tovsnoning. Fra denne går en kort, glat vulst ind under sidefelternes buede tovsnoninger, og i felterne er hugget tre lige rundstave. Nederst en glat sokkel.

Graniten er rødlig på kummen, grå på foden, ret grov.

Vejlby, Sønderhald herred, pl. 20.

Denne kirke med de mange Horderværker rummer også en overordentlig fin Horderfont. Formen er særdeles vellykket, og selv om dekorationen er sparsom, er den meget fint udført. Under mundingens eneste tovsnoning er en meget bred akantusfrise, indrammet både foroven og forneden af to spinkle rundstave. Ejendommelig

er kummens afslutning fornedet; den består ikke som ellers af een, men af to tovsnoninger.

Graniten er meget lys og finkornet, og relief'et er ganske lavt. Desværre eksisterer foden ikke; den er erstattet af en maskinhugget fod, der heldigvis ikke foregøgler at være ægte.

Mygind, Sønderhald herred, pl. 20.

I denne lille kirke, som har to djurslandske rundstavportaler, findes også en Horderfont. Den er ret lille, og der er ikke ofret megen dekoration på den, men kummen virker ganske fin. Den har enkelt tovsnoning på overkanten, og efter en tynd rundstav kommer en enkelt akantusfrise, hvormed kummens dekoration ophører.

Foden begynder med en normal tovsnoet vulst. Under denne en kort keglestub, som gradvis efter to spinkle rundstave bliver cylinderformet.

Er den ægte, hvad alt tyder på, kan den stå som et smukt eksempel på, at mesteren for de store (og dyre) arbejder ikke holdt sig for god til at levere mindre dekorerede (og billigere) arbejder.

Graniten er lys grå, kummen grovere end foden.

Holbæk, Rougsø herred, pl. 19.

Holbækfonten hører hjemme blandt de bedste af Horders arbejder. Den adskiller sig fra de andre derved, at der er ødslet med de fine, tynde rundstave: To på overkanten, en over akantusfriserne, to mellem disse, tre under den nederste frise og endnu tre over skaftet. Da foden også er rigeligt udstyret med rundstave, kunne man formode, at de mange vandrette linier ville give fonten et fladt og stift præg; men det er ingeniørlunde tilfældet, vel sagtens fordi bølgerankerne giver bevægelse i alt det vandrette. Der er endnu en ejendommelighed ved fonten: I den øverste akantusfrise er der to steder, hvor et akantusblad er formet som en roset, det eneste sted i Horders arbejder, hvor dette findes.

Foden er kegleformet. Den har øverst en kraftig tovsnoning. Herunder en skråkant, som danner overgang til en keglestub med fire rundstave. Nederst en cylinderformet, glat sokkel.

Graniten er meget finkornet, kummen grårød, foden rent grå. Relief'et er så lavt som på noget af Horders arbejder.

Lyngby, Djurs Sdr. herred, pl. 25.

Om Lyngbyfonten gælder som for fonten i Ginnerup, at den ikke rager højt op i mesterens frembringelser, men dog ligner ham for meget til, at den kan anses som elev- eller værkstedsarbejde.

Kummen er ikke helt regelmæssig i formen, og foden er ikke så lidt skæv. Opbygningen af dekorationerne følger omtrent Horders skema. Kun er der her den ejendommelighed, at den øverste bølgerankes højdepunkter overskærer den spinkle rundstav under mundingen. Rankerne, især den øverste, er hugget i et noget rundt relief, og hele kummen virker i sammenligning med andre arbejder lidt ulden. De mange farverester, tilsyneladende både fra oprindelig og fra senere staffering, bidrager til det uskarpe præg.

Foden er som anført noget skæv. Østsiden [11] er næsten lodret, medens den modstående side hælder mod øst; de to andre sider er mere regelmæssige. Foden begynder med en tovsnoet skaftring. I hjørnerne under ringen er ikke sikre spor af dekorationer. Sidefelterne har de buede tovsnoninger og derunder en rundstav. På de fire felter findes vilddyr eller løver, og disse er så gode, at næppe nogen elev har kunnet udføre dem.

Materialet er en grå, ikke helt finkornet granit.

Rolsø, Mols herred, pl. 20.

Den font må betegnes som »en uægte Horder«. Den har vel mange af de enkeltheder, der kendetegner Horders fonte, men den bruger dem anderledes. På kummens overside er en tovsnoning og herunder en spinkel rundstav, men begge rundstave er sjustet udført.

Akantusfrisen er der også, men ranken er bred og flad, og det meget store midtblad krydser under stængelen, hvilket gør denne meget fremtrædende på bladenes becostning.

Foden er ganske u-hordersk. Der ligger let opadbuede tovsninger på overkanten uden om hjørnerne med mandehoveder, men herunder er foden uden dekoration.

Materialet er en grov, grå granit.

Hornslet, Østerlisbjerg herred, pl. 24.

I denne på inventar meget rige kirke svarer fonten ganske til den øvrige kvalitet. Kummen er meget stram i formen, og relief'et er ganske lavt, så at fonten må betegnes som et af Horders fineste arbejder.

Dekorationen er forholdsvis enkel. Kun en tovsnoet rundstav på kummens øverste rand, men meget dygtigt udført. Der er i forhold til mange andre af mesterens arbejder sparet på de spinkle rundstave, men det svækker ikke helheden. Akantusfrisen er meget fornem i udførelse, og rankerne står meget klart.

Mod sædvane er kummen afsluttet med en glat vulst over skaftet. Foden er nemlig fuldstændig forskellig fra den Horderske fontefod. Under den glatte skaftning er der en keglestub, og fra hjørnerne går store »kløer« op over keglen. Foden er udført godt nok til at være af Horder, men da den ikke har noget som helst af hans særpræg, medens lignende fødder findes på Randersegen, er det måske ikke for dristigt at mene, at Horder har hugget kummen til en eksisterende fod, hvis kumme kan være blevet ødelagt. Eller er man blevet træt af den oprindelige fontekumme? I hvert fald er der vidnesbyrd om, at en eftertid blev træt af Horders font. Der står i kirkens sydkapel en meget stor træfont, hvis mål viser, at den er snedkret uden om granitfonten, så at denne i en måske lang årrække har været skjult. Heldigvis er den dog kommet for dagen påny.

Materialet er en finkornet grå, lidt rødlig granit.

Rosenholm, Østerlisbjerg herred.

I Hornslet sogn ligger herregården Rosenholm, hvis hovedbygning rummer betydelige levn fra romanske kirker. Blandt disse levn er to små baser, oprindeligt opstillet foran hovedportalen som baser for to sandstensløver. Disse er nu afløst af andre løver, hvorefter baserne med de oprindelige løver er opstillet længere mod vest i parken ved et trappeparti.

Disse baser er for små til at have været fontebaser. Hvad kan de da have båret? Muligvis søjler, dog snarere vievandskar [12].

De er hugget aldeles efter Horders skema med stregmønstre og er så godt udført, at de kan anses som ægte Horderarbejder, og de vidner om, at han kan have gjort adskillige ting, som nu er forsvundet.

Fonte uden for Djursland

Der findes på Vestfyn 5 døbefonte og i Angel 2, som er slægtninge af Horders fonte, ja vel udført af ham for største delens vedkommende. Denne eksport har en meget rimelig forklaring. Ved en geologisk-zoologisk undersøgelse er det fastslået, at den kalkmørtel, der sammenbinder stenene i Valdemarsmuren ved Danevirke, er tilvirket af kalk fra Bredstrup Klint ved Grenå [13].

Der må altså under Valdemarsmurens opførelse, som strakte sig over et langt åremål, have været regelmæssig sejltrafik mellem Grenå og Slien. Sejlruten passerer tæt forbi Bogense og Assens, i hvis nærhed de fynske Horderfonte findes. Forøvrigt er det sandsynligt, at der ved siden af trafikken på Slien tillige er sket en eksport af kalk fra Djursland til Fyn, som i hvert fald på den tid ikke selv havde brugelig murkalk [14]. Det er da ikke utænkeligt, at kalkskuder har medført en døbefont i lasten.

Derimod er det gådefuldt, hvorledes en Horderfont er kommet

til Sunds kirke nord for Herning. Kirken er ny, men inventaret stammer fra den gamle, nedbrudte kirke.

Ejlby, Skovby herred.

Ejlbyfonten hører ikke til blandt de bedste Horderfonte. Den er ret lille og ikke særlig omhyggelig hugget. Skemaet er det sædvanlige: Tovsnoning på overkanten, herunder (uden overgang) akantusfrisen, som kun er enkelt, men til gengæld breder sig meget. Under frisen to tynde rundstave, og forneden afsluttes kummen med en glat vulst. Foden begynder med en ret spinkel tovsnoning. Under denne mandehoveder i hjørnerne, og på sidefelterne tovsnoninger og dyrerelief'er, som ikke står særlig skarpt.

Det kan næppe tænkes, at et ungdomsarbejde af Horder skulle blive eksporteret til Fyn. Det ligger derfor nærmere at forestille sig denne font som et værksteds- eller elevarbejde.

Graniten er grovkornet, lidt rødbrun.

Melby, Skovby herred, pl. 31.

Denne font hører til gengæld til blandt de bedste. Ved munden er der dobbelt tovsnoning, der er to frisefelter med ranker, adskilt af rundstave. Mærkeligt nok går kummen mod sædvane direkte over i skaftet.

Foden begynder med en tyk tovsnoning, og herunder er der meget flade mandehoveder i hjørnerne. Siderne er let buede og har fra hjørne til hjørne tovsnoninger, ledsaget af en spinkel rundstav. I felterne er dyrerelief'er, ualmindelig omhyggeligt udført.

Graniten er grå, på foden lidt rødlig, og meget finkornet.

Særslev, Skovby herred, pl. 30.

I Særslev møder vi påny en ualmindelig smuk font. Den har dobbelt tovsnoning på overkanten, dobbelt rankefrise og tovsnoet vulst over skaftet.

Foden er opbygget omtrent som i Melby, dog er der her mandehoveder mod nordøst og sydøst, men trekanten i de to andre hjørner. Dyrerelief'erne står meget præcist. Foruden de sædvanlige løveagtige væsener er der mod vest en basilisk.

Relief'et er *meget* lavt, graniten finkornet, grå.

Kærum, Båg herred, pl. 31.

Kærumfonten står i udførelse ikke mål med gennemsnit af Horders fonte. Den er noget unøjagtig, således er kummens overkant ikke helt plan. Der er dobbelt tovsnoning og dobbelt frise med ranker. Foden er omtrent som på Melby- og Særlevfontene med løver i sidefelterne. Det er vanskeligt at vurdere disse relief'er, da foden delvis er skjult af et bræddegulv og en løber.

Graniten er lidt rødlig, ret finkornet.

Dreslette, Båg herred, pl. 29.

Dreslettefonten er et ejendommeligt vidnesbyrd om, hvorledes et Horderarbejde kan forandre karakter med omgivelserne. Den københavnske storkøbmand *Niels Ryberg* var som ejer af det nærliggende *Frederiksgave* tillige ejer af Dreslette kirkes tiende. Han lod 1785–87 kirken undergå en omfattende istandsættelse, der omskabte kirkerummet til et nyklassicistisk interiør, helstøbt og ikke uden kvalitet. Også fonten blev ændret. Den forsynedes med himmel og et fontegitter, og foden blev erstattet af en kanneleret søjle. Formodentlig ved samme lejlighed blev fonten malet med hvid oliefarve og med forgyldning på relief'ets ophøjede dele. Disse ændringer har udvisket det enkle, romanske præg, men fontekummen hævder sig dog stadig i kraft af sin fine form og fine udførelse.

Kummen er enkelt, men velhugget. Der er blot en enkelt tovsnoning på overkanten og en enkelt akantusfrise, og der er sparet på rundstavene. Underst ser man for en gangs skyld skaftet, der danner overgang til søjlen. På grund af bemalingen kan granitens farve

ikke ses, men den synes ret finkornet. Skønt foden med de kriterier, som den kunne give, mangler, må kummen anses som et ægte arbejde af Horder.

Hyrup, Flensborg amt, pl. 34–35.

I Hyrup står vi overfor et fremragende arbejde af mesteren. Kumme og fod er usædvanlig sirlige i udførelse. Kummen har øverst dobbelt tovsnoning med mellemliggende rille. Efter en hulkehl følger øverste rankebælte, hvor ranker og blade er godt proportionerede. Efter to spinkle rundstave følger nederste bælte, som udfylder hele resten af kummens synlige side. Over skaftet en ret tynd tovsnoning.

Også foden er godt formet. Skemaet er det sædvanlige, her med trekanter i hjørnerne og tovsnoninger, der løber sammen fra toslåede til firslåede tove. Men felternes dekoration er usædvanlig. Mod øst korslammet – omtrent som på de to ligsten – og en akantus, mod nord og syd akantus, omtrent som på Nøragerfonten, og på vestsiden 7 hoveder, nærmest løvehoveder.

Fonten er behandlet med et fernisagtigt materiale, så at granitens farve ikke kan ses. Men under fernis'en skimter man farvespor. Fodens østlige sidefelt med korslammet synes genopfrisket med farver, der virker som tempera.

Relief'et er lavt, ikke over 5 mm.

Grumtofte, Flensborg amt, pl. 33.

I Grumtofte (skulle en læser opsøge stedet, bør han vide, at tyskerne benævner det *Grundhof*) findes der ligeledes et både vellykket og usædvanligt Horderværk. Her er det sædvanlige skema i nogen grad fraveget. Overdelen af kummen følger skemaet med dobbelt tovsnoning, rille og akantusfrise. Frisen står ligesom i Hyrup meget fint. Efter to smalle rundstave følger nederste frisefelt, som virker ganske overraskende. I stedet for en akantusranke har mesteren

her (på bestilling?) hugget en række motiver, indrammet af rankeværk. Motiverne er fra øst (med solens gang): 1) Mandehovede med krone, 2) plante, 3) mandehovede, 4) mandehovede med hue (?) og to akantusblade, 5) – 7) mandehoveder, de yderste ser mod midten, 8) og 9) akantus, 10) mandehovede. Hvem disse syv mandehoveder skal forestille, er ikke let at se. Mesteren har ikke kunnet klare den usædvanlige inddeling af frisen helt godt, så at nogle af motiverne har fået lovlig lidt plads. – Nederst findes den normale tovsnoede vulst over skaftet.

Foden er ganske enkel, to trediedele af en kubus med glat overside og i sidefelterne ophøjede halvcirkelslag. Den kan godt være gjort af Horder, men den ligner ham ikke og passer dårligt til den usædvanlige font.

Sunds, Hammerum herred, pl. 29.

Som nævnt er det gådefuldt, at en Horderfont er havnet så langt fra de steder, hvor mesterens arbejder ellers er. Men det tør ikke betvivles, at den er ægte. Den har alle de for Horders fonte karakteristiske træk, kun foden er usædvanlig.

Kummen har de sædvanlige enkeltheder: Dobbelt tovsnoning, rundstav, rankebælte, to rundstave, rankebælte, tre rundstave og nederst en tovsnoning. Rankerne er nok ikke så dygtigt hugget som på de bedste fonte, men de bærer dog Horders præg.

Foden er ganske enestående i mesterens produktion. Fra den øverste tovsnoning løber nogle ikke snoede kordeler ud på hjørnerne, hvor de møder en tovsnoning, som ved en udadgående skråkant er adskilt fra den øverste, og som er kvadratisk. Den deler sig midt på siderne og løber begge veje. Underdelen har en hulkehl, et udadskrånende led med to rundstave og derunder en hulkehl og en glat sokkel.

Graniten er finkornet grå. Relief'et er ret dybt, og rankerne står lidt uldent.

Fonte, som ligner Horders

På Djursland findes nogle fonte, som har træk fælles med Horders fonte, nemlig i Vester Alling (Sønderhald herred), Ørum og Hemmed (Djurs Nr. herred) samt i Nødager (Djurs Sdr. herred). De har alle i overkanten dobbelt tovsnoning, men der er på disse fonte ingen akantusfriser, og foden ligner ikke den fod, som er den gennemgående indenfor gruppen. Måske er de elev- eller værkstedsarbejder, men de er ikke alle lige veludført. Den, der minder mest om Horder, er Nødagerfonten (pl.32). Den har på kummens midte de små rundstave, som ellers adskiller rankefriserne. Man kunne for den sags skyld fristes til at mene, at Horder har tinget med bestillere og tilbudt dem fonte til forskellige priser, så at man her skulle have en af de billigste! Men foden minder ikke om Horders fontefod, (lige så lidt som foden på de andre), og der er næppe nogen grund til at sætte Horders navn i forbindelse med disse fonte.

Horders ligsten og korbuekragsten

Som det i indledningen er omtalt, har Horder signeret *Løvenholmstenen* (pl. 38–40). På stenens overside er afbildet en biskop med stav, dog næppe den afdøde, over hvem stenen blev lagt, Thyri Ebbesøn Lave, men den helgen, hvem stensens runeindskrift påkalder, Nikolaus. Somme har ment, at denne Nikolaus skulle være den danske folkehelgen Niels, men han var ikke biskop og blev forøvrigt aldrig kanoniseret. Der må da sikkert være tænkt på Nikolaus af Myra, den helgen, efter hvem Sct. Nikolai-kirkerne er opkaldt. – Han er på stenen afbildet, ligesom Horder plejer at afbilde hellige personer, hans underkjortel er perlebræmmet, men han er tydeligt iført gejstligt klædebon. Under hans billede er indhugget et korslam, et i romansk kunst ofte forekommende symbol. Stenen er let hvælvet på oversiden, bispefiguren er indrammet af en arkade med

kragbånd, og på siderne er en tovsnoning, der er Horder værdig. Stenen er ved flytning knækket og på anden måde beskadiget.

Meget lignende denne er *Grenåstenen* (pl. 39), som er mere flad og uden inskription. Stenen bærer en bispefigur, som ligner Løvenholmstenens meget, og ligesom denne har den under helgenfiguren et korslam. Tovsnoningen løber rundt om hele oversiden og gentages på undersiden. På siderne er der akantusra'ner.

Da den er fundet i Grenå, tør man måske gætte på, at den er lagt over en skipper, thi Sct. Nikolai var skippernes helgen; hvem ved – måske over en af de skippere, med hvem Horder har sejlet sine fonte til Fyn eller Angel?

I *Nørager* kirke er der i våbenhusvæggen indmuret en romansk ligsten. Indrammet af en tovsnoning er afbildet en kriger med kedelhat. Materialet er det samme, som er anvendt til overliggeren på Vejlbysydportal (s. 8, pl. 15), en rødgrå granit med store røde krystaller. Materialet kunne tyde på Horder, men relief og dekoration er meget utydelige, så at det er umuligt at afgøre, om man her står overfor endnu et Horderværk.

Korbueskragstenene fra *Vejlby* kirke (pl. 36) sidder begge på oprindelig plads; østenderne er dog blevet skjult ved korbuens tilmuring. De er – som det tidt er tilfældet i romansk tid – ikke ens. Den nordre er på den øverste lige del glat, bortset fra tre rundstave, medens den søndre foroven har en båndfletning. Den nederste del er ens på begge: Tre tovsnoninger, som vender på hjørnerne med mellem- og underliggende led. Kragstenene kan næppe være gjort af nogen anden mester end Horder.

Korbuekragsstenen fra *Ørsted* (pl. 37), som længe har været indmuret i korets sydmur, forestiller Kristus med livets bog mellem fire skikkelser, ligeledes med en bog i hånden, alle siddende i arkader med kragbånd, alt i tovsnoning. Stenen er almindeligvis blevet tydet som forestillende Kristus mellem de fire evangelister. Men da

den i 1951–52 blev udtaget ved en omsætning af murværket, viste det sig, at der på den ende, som viser mod vest, er endnu en siddende skikkelse med bog i venstre hånd og højre rakt velsignende op. Da denne figur har mere plads end de andre, ser man den stol, hvorpå figuren sidder. Naturligvis *kan* stenen være gjort af Horder. Men da hans kunstnersignatur, tovsnoningen, i dette tilfælde er meget primitivt hugget, er der grund til at formode, at stenen er en anden mesters arbejde. Materialet er en rød granit, som i visse belysninger virker aldeles bedårende.

Korbuekrugstenen fra *Rimsø* kirke (pl. 37) blev fundet ved kirkens istandsættelse i 1953–56. Den viser i fem arkader fem skikkelser: En siddende figur med oprakt hånd, en stående med venstre hånd oprakt, i midten en siddende med oprakt højre hånd, dernæst en tilsyneladende læsende figur og endelig en mand til hest. De er indfattet i arkader med kragbånd, og yderst til venstre er endnu en snæver arkade med et akantusblad, og under arkaderne løber en tovsnoning. På den frie ende til venstre er indhugget en prægtig løve. Stenen er nu anbragt i våbenhuset.

Udførelsen synes temmelig ringe, måske bidrager forvitringen hertil. Men de to yderste figurer til venstre er sprællemandsagtige og langt fra at ligne Horders værdige skikkelser. Arbejdet stammer sikkert fra anden hånd.

Horder som kunstner

For at forstå arten af Horders kunstneriske indsats må man forsøge at gøre sig samtidig med hans værker. Det er først og fremmest portalerne, som her kommer i betragtning.

Man må slippe det tilvante billede af en dansk lahdsbykirke, som den med sit tårn knejser på sin bakketop eller mellem landsbyens huse og gårde. Man må også slippe det tilvante kirkegårdsbillede med de store træer i kirkegårdens omkreds og gravene med deres gravminder og beplantning. De kirker, som Horder udstyrede med sine portaler, så aldeles anderledes ud: intet tårn, ingen store træer, intet rosenflor. Omgivelserne var på nært hold en jævn flade med græs eller lyng. Og udenfor kampestensdiget lå landsbyens lave bygninger af græstørv, træ eller bindingsværk. Selv en lille kirke som f. eks. Rimsø har dengang virket mere storladet, end man idag fornemmer.

Kirken lå der tårnløs og nøgen, uden våbenhus eller anden tilbygning, kun langhus og kor med de store granitkvadre og de små, højtsiddende vinduer. Det eneste, der brød denne helhed, var portalerne, som begge var indgange til kirken, den sydlige for mænd, den nordlige for kvinder. Og hvad enten portalerne er enkle eller mere rige, må de ikke opfattes som udsmykning. Intet blev dengang gjort for at udsmykke en kirke eller give den pynt. Alt havde sin kirkelige mening, sin liturgiske betydning, lige fra portalen til døbefonten i vestenden og stagerne på det ellers nøgne alterbord. Alt dette skulle vidne om kirkens budskab, uden ord, kun gennem symboler og billeder.

Den kunst, der skulle medvirke hertil, var ikke naturalistisk og ejede ej heller antikens trang til at arbejde let og yndefuldt. Den havde helt andre formål: at fortælle, således at beskueren blev revet med af fortællingens indhold og svaled sig eller gyste ved det,

han så. Den måtte anvende enkle, for ikke at sige grove, virkemidler. Men det betyder ikke, at den er barbarisk. Vel kunne der over den tidlig-kristne kunst efter folkevandringstiden være noget vildt og primitivt. Men tiden ændrede langsomt dette, og korstogene bragte kendskab til den østeuropæiske kunst, den byzantinske. Og den romanske billedkunst bærer spor deraf.

Den romanske skulptur, som er skelsættende for kirkelig skulptur, er den franske portalskulptur, især den fra 1100-tallet. Har Horder kendt denne? Næppe. Der mærkes heller ikke nogen påvirkning hos Horder fra de franske portaler. Det ville også have været halsløs gerning at prøve at efterligne den franske kalkstensskulptur i den hjemlige granit. Noget andet er, at der formodentlig bag Horder har stået kirkemænd, som har givet ham opgaverne, og som kan have været fortrolige med fransk samtidig skulptur; sådanne mænd kan have ønsket at skaffe deres hjemland noget lignende.

I denne ramme må Horder anbringes. Som samtidens store og berømte kunst kender han trangen til at fortælle i billeder og symboler. Enkelt og primitivt, thi han arbejdede ikke for feinschmeckere, men for folket. Fast og klart, thi det kom ikke an på, hvad han med sin hammer kunne trylle frem, men på, hvad hans billeder skulle sige. Og dog mærker man, at han undertiden morer sig dejligt over, hvad hans spidshammer formåede, f. eks. på de små lam på Vejlbys nordportal. Han var da kun et menneske!

Men kunstner var han. Kan der undertiden være noget alt for ensartet over hans skikkelser, f. eks. på Ørsted nordportal med de mange relief'er, som næppe kan tolkes og virker ret ensformige, så kan han til andre tider hæve sig højt. Over hans Mariabilleder er der en usædvanlig fin holdning, og Saul på Ørsted sydportal er en meget stærk figur. At han i sine to relief'er af syndefaldet på Ørsted syd og Vejlbys syd ikke evner at gengive den nøgne menneskeskikkelse, er ikke så mærkeligt, thi her deler han lod med al skulptur

fra 1100-tallet. Og dog er der over begge relief'er noget stærkt, ikke mindst fremhævet ved slangen, som bugter sig i træet, og hans to relief'er har nok talt deres tydelige sprog til samtiden – og taler for den sags skyld endnu. Nævnes må det også her, at »stifterparret« på Ørsted syd ikke blot er dragthistorisk betydningsfuldt, men tillige vidner om en stor evne til at udfylde en flade, en evne, der atter og atter går igen i romansk billedkunst.

I denne sammenhæng må der mindes om Horders akantusranker på portaler og på fontene. At de er symboler, formodentlig symboler på noget levende, tør næppe betvivles. Men ved siden af er de fine eksempler på hans evne til dekorativt at udfylde en flade, ligesom de vidner om en fremragende evne til variation. Hans dyresymbolik må også nævnes her. Hans dyrearter er ikke helt i overensstemmelse med zoologien (hvad romansk dyreskulptur sjældent er), men både i tympanonfelter og på adskillige fontefødder står dyrene klart og skarpt og fylder fladen fint ud.

Kan man vide noget om Horders person og hans liv? Naturligvis er alle biografiske data og viden om hans menneskelige egenskaber indhyllet i mørke. Men hans værker fortæller dog et og andet om ham.

Vi har forsøgt at anbringe ham i en kunsthistorisk ramme. Men selv har han nok følt sig som håndværker. Han har kunnet sit fag. Det skal her nævnes, at de romanske stenmestre ikke har anvendt mejsel, men udelukkende en spidshammer. Således har hallandske stenhuggere endnu i 1800-tallet arbejdet. Og spidshammeren ser man i arbejde på en portaloverligger i Gjøll kirke ved Limfjorden, nær Nørresundby. Her har en stenmester, Mester Goti, afbildet sig selv i arbejde med sin spidshammer [15]. Og det er forbavsende at se, hvad disse mestre har formået med deres eneste værktøj. Det gælder også Horder. Men han har nok været mere end en gennemsnitsmester.

Som det i omtalen af nogle af værkerne er anført, fører der fra de gyldne altre tråde til Horders arbejder. Foruden den s. 12 omtalte krone kan det nævnes, at Horders tovsnoninger, der som nævnt rager højt op mellem de lignende hos andre stenmestre, har deres sidestykke i de mere magre tove på de gyldne altre. At Horder selv skulle have udført gyldne altre, er der ingen grund til at formode, skønt grænsen mellem de forskellige kunsthåndværk var flydende.

De gyldne altre – som også fandtes udenfor Danmark – skabtes i Jylland i biskop Svends tid. Han beklædte Århus bispestol 1165–91, og der må i hans bispetid have været et værksted i Århus, som frembragte gyldne altre. I det hele taget har Århus stift under biskop Svend det kunstneriske førerskab i Danmark. Det er da sandsynligt, at det er biskop Svend, som har stået bag Horder. Stenmestrene fik gerne deres uddannelse ved de store kirkebyggerier. Hvor Horder har fået sin uddannelse, er usikkert. Han ligner ikke i sin arbejdsform andre stenmestre. Nogle af disse synes at have arbejdet ved opførelsen af Viborg eller Ribe domkirker og har ført enkeltheder fra disse steder andetsteds hen. Men der er intet ved Horder, som synes at være hentet fra disse domkirkebyggerier. [16].

Der har været en tid, da de kyndige mente, at en kirkes bygmester selv havde forsynet kirken med egentlige stenhuggerarbejder som korbuekragsten, font og portaler. Nu er man mere tilbøjelig til at mene, at disse bygningsskulpturer er forarbejdet i specialværksteder. Horder må have været leder af et sådant værksted. Selv om han f. eks. til Vejlbys kirke har udført både korbuekragsten, fonten og begge portaler, er det ikke derfor givet, at han også har forestået kirkens opførelse. Med den store produktion, som han har udført, og hvoraf hvert arbejde har krævet måneder, ja måske år, har han næppe kunnet overkomme mere, selv om han har haft elever og medhjælpere.

Og der er noget, som tyder på, at han ikke har arbejdet ambulant, men har haft et fast værksted. Der er nemlig det ejendommelige, at

så at sige alle hans arbejder i hvert fald på Djursland findes på steder, hvortil man dengang kunne sejle. Kolindsund stod på Horders tid i forbindelse med Randers Fjord gennem Grund Fjord. De fleste af fontene findes i kirker ved Kolindsund (mange nuværende ådale var dengang sejlbare vige), og Ørsted og Vejlby kunne let nås med en båd, også gennem Kolindsund, uden at man behøvede at sejle over åbent vand. Nørager, hvor efter min formening ikke blot en font, men også Løvenholmstenen har hjemme, kunne besejles gennem Hevring Å, og således kan man fortsætte. Eksporten til Fyn og Angel tyder ligeledes på et fast værksted på Djursland.

Undertiden kan middelaldermennesket forekomme os rå og ukultiveret. Tiden var primitiv, ofte brutal; magtskygge og magtmisbrug var almindelige.

Men dette er ikke hele sandheden om middelaldermennesket. Ved siden af alt det, som kan synes os fremmed, ja utiltalende, var der hos datidens mennesker en skønhedsglæde og en sans for de store linier, som betager én, hver gang man møder det. Det kommer til os gennem vore folkeviser og taler på anden vis til os gennem det, som er overleveret af middelalderens kunst. Horder hører til i dette billede og udfylder træk i det.

Portalernes og fontenes mål

Alle portaler og fonte er målt. At gøre rede for samtlige mål vil blot være trættende. I de fleste tilfælde er målene bestemt af størrelsen af den anvendte granitblok. Derfor kun nogle antydninger.

Hvad portalerne angår, er det ikke muligt at konstatere fælles hovedmål, end ikke for dørhullets bredde. Kun et sted er der tilløb til ensartethed: karmstenenes dybde i murtykkelsen. Hovedmålene er således (alle mål i mm):

	Dørhullets bredde	Karmstens- højde	Karmstens- bredde	Karmstens- dybde
Ørsted syd	1240	2200	415–380*)	310–320
Ørsted nord	1230	2200	335–375	320
Vejlby nord	965	1955	390–490	280–285
Vejlby syd	1060**)	1830	610–635	370–360
Rimsø	990	1850	565–525	330–335

*) Første mål venstre, andet højre. **) Målt mellem enderne af overliggerens rundstav.

Går man dernæst til fontene, er det umuligt at finde frem til et bestemt forhold mellem kummens diameter og dens højde over foden. Her er nogle eksempler på yderpunkter:

	Kummens højde	Kummens diameter	Fodens højde
Melby	450	725	300
Dreslette	470	690	–
Karlby	570	745	340
Hornslet	600	765	370

Det er påfaldende, at otte af de eksisterende 21 fontefødder omtrent måler en græsk fod (330 mm) i højden, fra 320 til 340 mm. Hverken Romerfoden eller den jyske fod giver tilvarende fælles mål. Også karmstensdybden nærmer sig på tre af portalerne til den græske fod. Men alt dette kan være ganske tilfældigt, da man må antage, at granitblokkens størrelse har bestemt mange mål.

NOTER

1. Stenen er i litteraturen kaldt Gjesingholmstenen, fordi Løvenholm, indtil grevskabet Løvenholm 1674 oprettedes, bar navnet Gjesingholm. Da stenen imidlertid næppe kan stamme fra herregården (der var ikke nogen herregård før middelalderens slutning), men snarere er anbragt på gården fra en af grevskabets kirker, foretrækker jeg at kalde den Løvenholmstenen.
2. Der er i kirken spor af en nordportal, som dog ikke kan have været af Horder. Sporene tyder på en sædvanlig midtjysk tosøjle-portal, men søjlerne er forsvundet og allerede på renaissancetiden afløst af en kalkmalet portalramme.
3. Se f. eks. P. J. Riis: »Den etruskiske Kunst«, s. 181, fig. 104.
4. Denne korbuekragsten er afbildet i Mackeprang: »Jydske Granitportaler«, fig. 289, i., gengivet i tegning af E. Schiødt, men tegneren har ændret den konkave snoning til en konveks.
5. Foruden med de ellers hos Horder ukendte løver og det meget høje relief kan henvisningen til en anden stenmester begrundes med, at den granitblok, hvoraf overliggeren er tildannet, ikke er ensartet i struktur, men indeholder striber af blødere materiale, som er noget forvitret. Overliggerens rundstav danner ikke en fuldstændig halvcirkel; meget tyder på, at Horder har borthugget et led under løvepoterne, jfr. f. eks. portalen i Skjern ml. Randers og Viborg (Mackeprang, anf. v. fig. 238). Er den første stenmester død under arbejdet? Eller hvorfor har Horder fortsat hans arbejde?
6. Jfr. Poul Nørlund – i »Nationalmuseets Arbejdsmark«, 1935, s. 8–9.
7. Skønt Horder øjensynlig har gjort Vejlbys kirkes korbuekragsten og derfor skulle anses som kirkens bygmester, er der tegn på, at nordportalen er kilet ind i murværket efter kirkens opførelse. Der er til højre for øverste karmstensled en mærkelig lille kvadersten, og til venstre på det tilsvarende sted en udklinkning. Dette kan være fremkommet ved en omsætning af murværket, men den måde, hvorpå dyrets bagben er løftet, synes ikke helt tilfældig.
8. »Studier i Danmark«, 1918, s. 100.
9. Der er i Ørsted en overlevering, gående ud på, at herregården Stenalt skal have haft et gravkapel på korets sydside med indgang fra koret, og der skal ved gravning af grave være fundet fundamentsten på stedet. Er denne overlevering rigtig, er det ikke utænkeligt, at der kan have været en oprindelig præstedør med portal; man var i fortiden meget lidt tilbøjelig til at gennembryde en kirkes murværk. Nogle af karmstensfragmenterne kan tænkes at have hørt til en præstedør.
10. Mundtlig oplysning af museumsforvalter A. Bjerre, Gl. Estrup.
11. Fonten er undersøgt, før en hovedistandsættelse af kirken i 1965 påbegyndtes. Muligvis vil et og andet være ændret, når istandsættelsen er tilendebragt.

12. Alene i Hornslet sogn blev der på reformationstiden nedbrudt to kapeller. Baserne kan stamme fra disse.
13. H. Ødum: »Et Træk af Danevirkes Historie« (Naturens Verden, 1938, s. 193 ff). Jfr. Mackeprang: »Danmarks middelald. Døbefonte«, s. 15.
14. Mackeprang, anf. v. s. 15.
15. Afbildet i Mackeprang: »Jydske Granitportaler«, fig. 185.
16. Biskop Svend stod Cistercienserne nær og var medvirkende ved oprettelsen af det Cisterciensersamfund, som overtog Benediktinerklosteret i Venge, og som efter nogle år på Kalvø i Skanderborg Sø flyttedes til Øm. Om Horder skulle have fået sin uddannelse ved opførelsen af kirke og kloster i Øm, er uvist, da de ældste bygninger i Øm er forsvundet. De blev allerede midt i 1200-tallet afløst af dem, der nu er udgravet.

L I T T E R A T U R F O R T E G N E L S E

J. Roosval: Studier i Danmark, Stockholm 1918.

Francis Beckett: Danmarks Kunst I, 1924, s. 247–48.

M. Mackeprang: Danmarks middelalderlige Døbefonte, 1941.

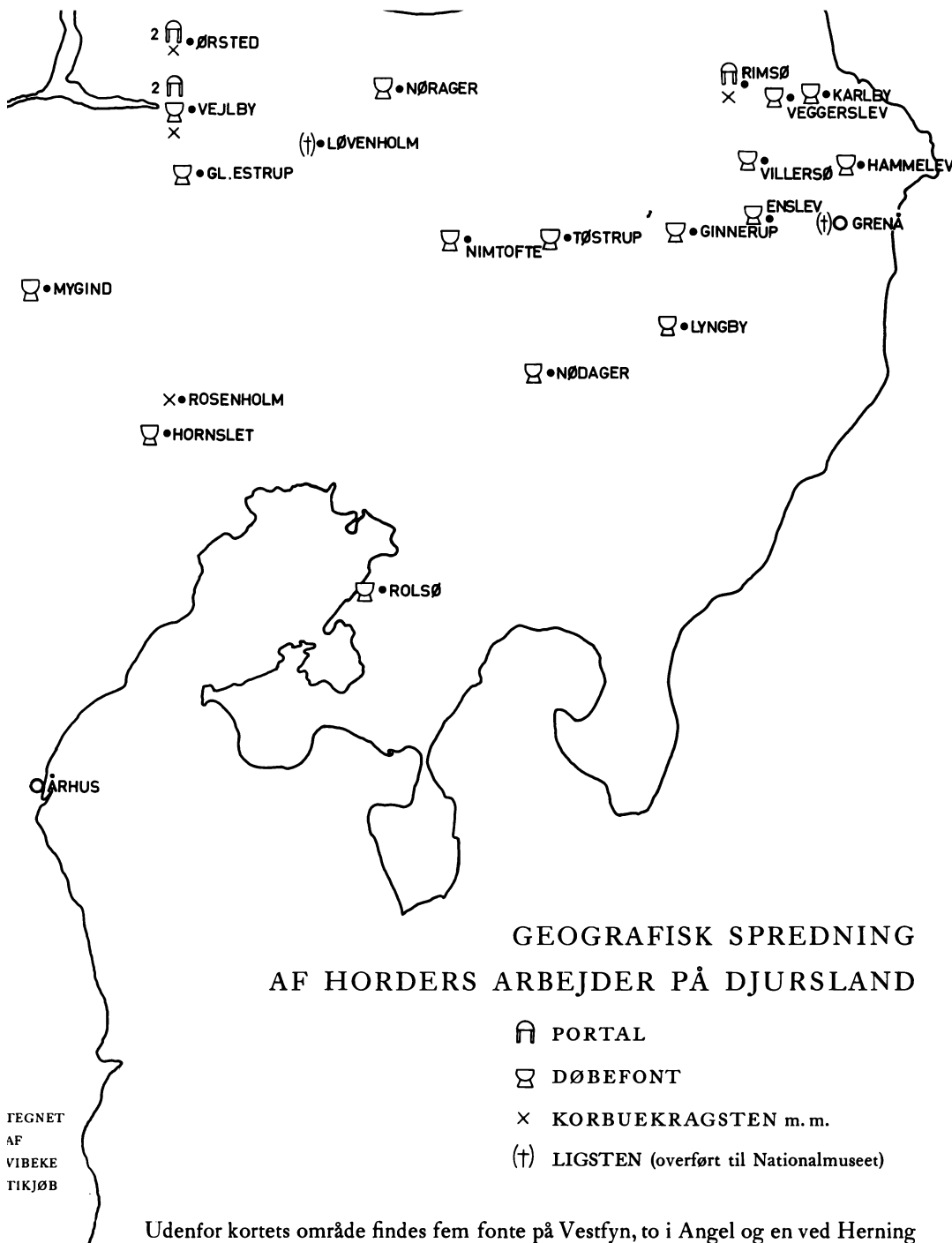
M. Mackeprang: Jydske Granitportaler, 1946.

V. Thorlacius-Ussing (red.): Danmarks Billedhuggerkunst, 1950, s. 25–44.

Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holstein, Landkreis Flensburg, München 1952, s. 180; 195.

Kortet pl. 1 er udarbejdet af Geografisk Institut på Aarhus Universitet.

Fotografierne af de to ligsten er optaget med Nationalmuseets velvillige tilladelse.

Mygind, nordportal

„Stifterbillede“, Ørsted syd

David, Ørsted syd

Saul, Ørsted syd

Tympanon, Ørsted nord

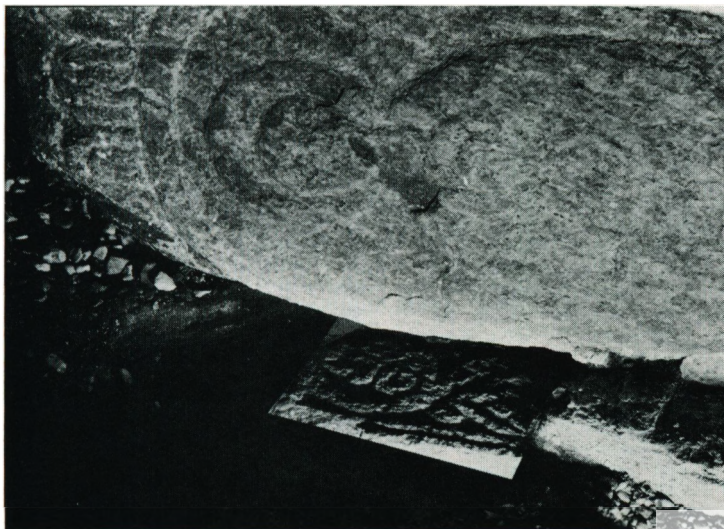
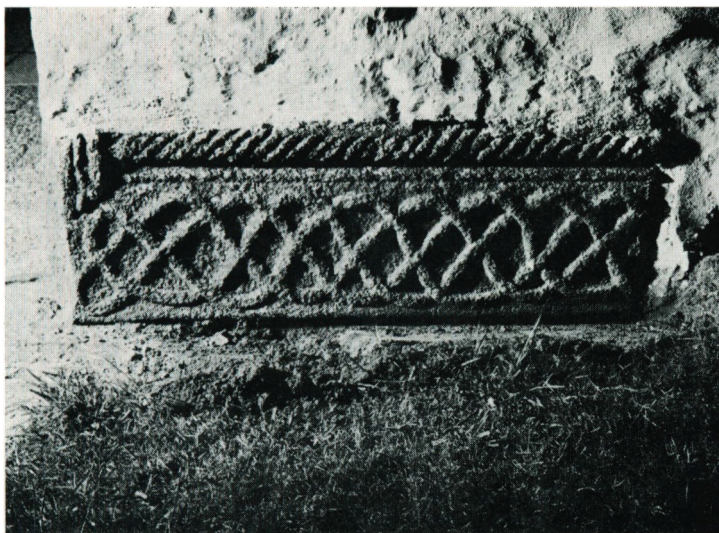

Liggende karmsten, Ørsted, våbenhuset (v.)

Liggende karmsten, Ørsted, indvendig syddør (h.)

Karmstensfragment, Ørsted, våbenhuset

Spejlbillede af akantusranke på karmstenen yderst til venstre
på modstående side

Detaille, Vejlbjerg nord

Detaille, Vejlby syd

Detaille, Vejlby syd

Rimsø sydportal

Holbæk, detaille og helbillede

Rolsø
Mygind

Enslev
Vejlby

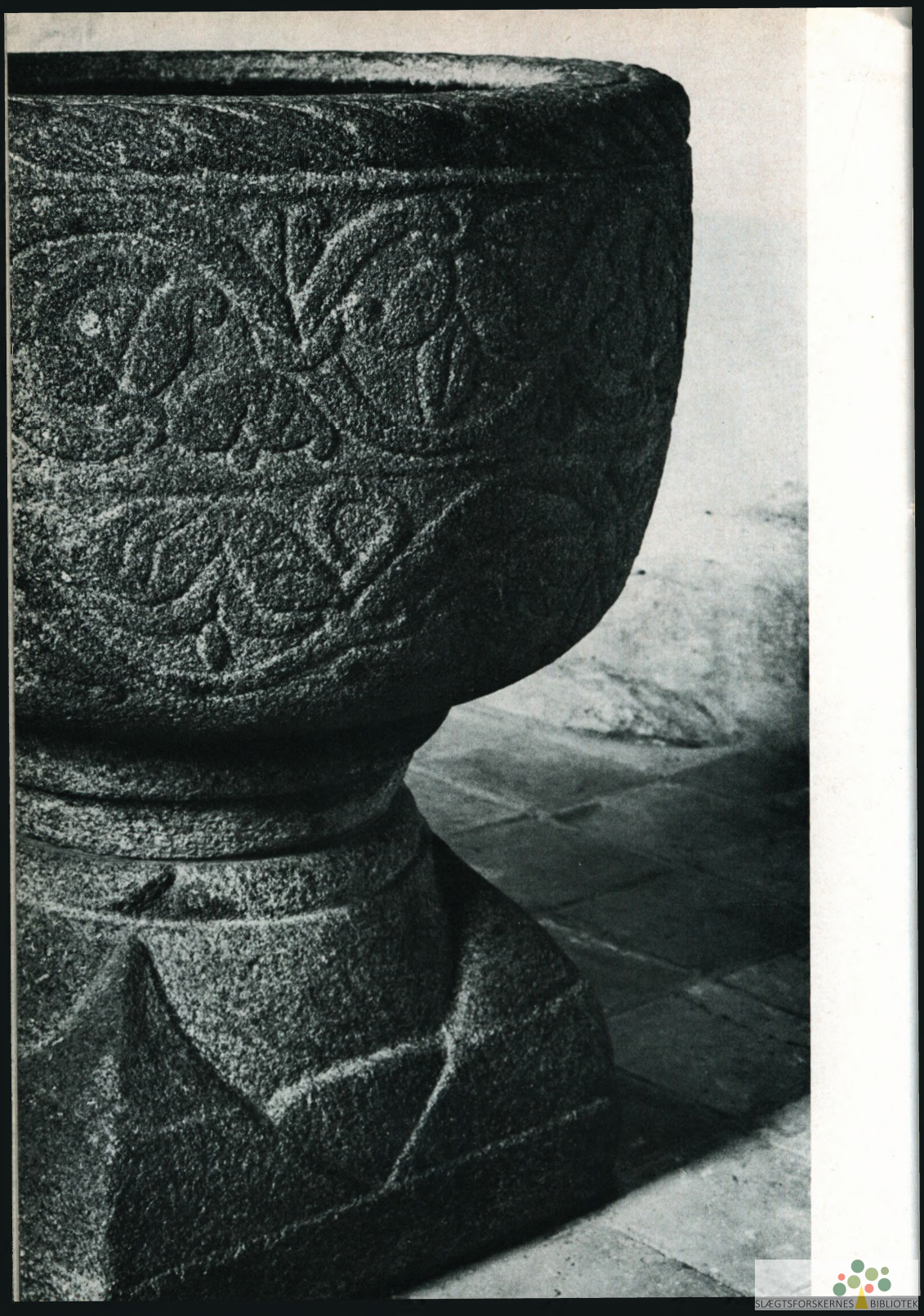

Tøstrup

Tøstrup, detaille af munding

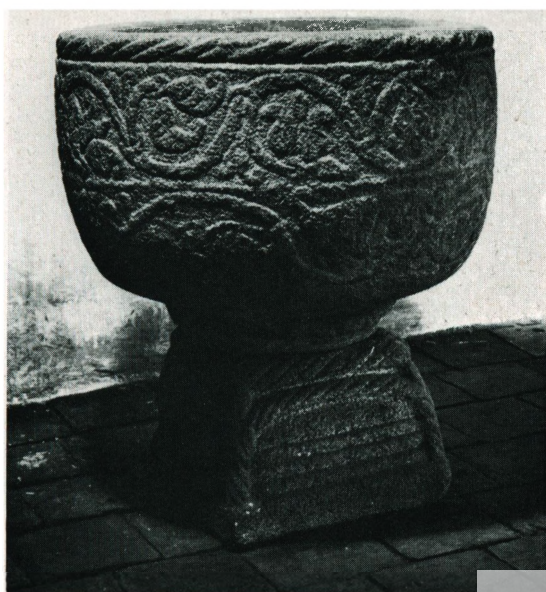

Hornslet

Lyngby

Gl. Estrup

Villersø, foden

Sunds

Dreslette

Særslev

Melby

Kærum

Nødager

Karlby

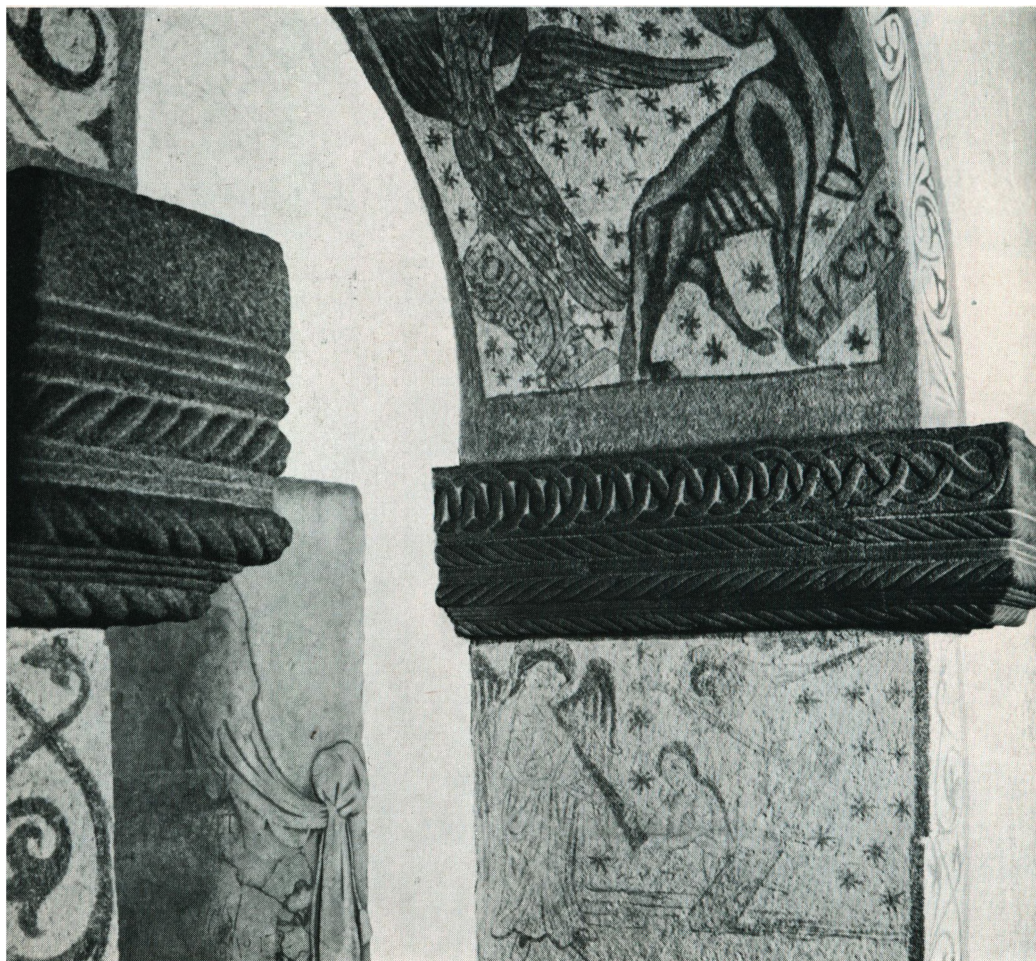

Hyrup, detaljer af fod

Vejlby, korbuekragsten

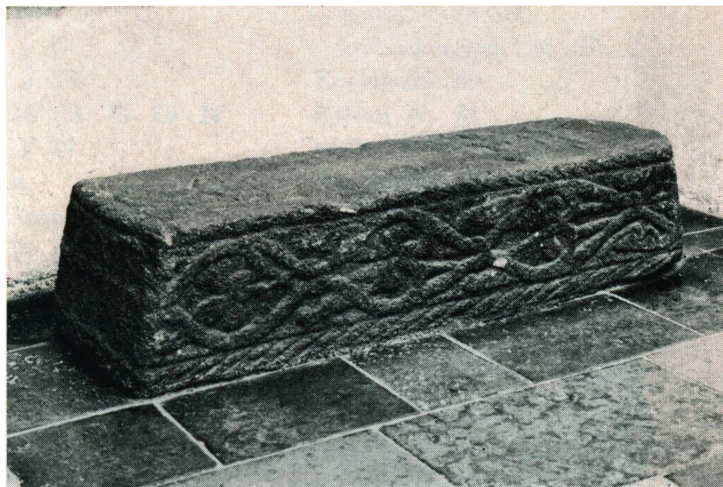

Ørsted, kragsten, nu ved præstedør
Rimsø, kragsten, nu i våbenhus

Ligsten fra Løvenholm (nu Nationalmuseet)

Ligsten fra Grenå (nu Nationalmuseet)
Løvenholmstens runeindskrift

Horders signatur på Løvenholmstenen

REGISTER

Kursiverede tal henviser til plancherne

- Adam 13 14 38 3 17
Benzon (Sostrup) 16
Bredstrup Klint 29
Danevirke 29
David 12 14 5 7
Dreslette, font 31 29
Ejlby, font 30
Elisabeth, Døberens moder 13 14 14
Enslev, font 21 20
Etruskerne 9
Eva 13 14 38 3 17
Gabriel, ærkeenglen 13 14 16 14
Ginnerup, font 23 24
Gjesingholmstenen
 se Løvenholmstenen
Gl. Estrup 25 25
Goti, stenmester 39
Grenåstenen 5 35 39
Grumtofte, font 32, 33
Hammelev, font 20 22 21
Hasle k. 10
Hemmed, font 34
Holbæk, font 26 19
Hornslet, font 28 24
Hyrup, font 32 34 35
Karlby, font 22 23 32
Kærum, font 31 31
Lyngby, font 27 25
Løvenholmstenen 5 24 34 41 38–40
Mackeprang, M. 6 14 15 17 18 21
Maria 13 14 15 16 18 38 10 16 18
Melby, font 30 31 31
Mygind,
 portal 6 2
 font 26 20
Niels, folkehelgen 34
Nimtofte, font 24
Nødager, font 34 32
Nørager 24 32 35 41 28
Nørlund, P. 13 16 43
Ribe Domkirke 40
Rolsø, font 27 20
Roosval, J. 18
Rimsø,
 portal 6–18 12
 korbuekrugsten 36 37
Rosenholm 29
Ryberg, N. 31
Saul 12 14 38 6 7
Sct. Nikolai 34 35
Skaføgård 25
»Stiftere« 13 16 39 4
Sunds, font 19 33 29
Svend, biskop 40
Særslev, font 30 31 30
Tøstrup, font 23 22 23
Veggelslev, font 22
Vejlby,
 nordportal 6–17 38 40 12 13
 sydportal 6–17 38 40 14–17
 korbuekrugsten 35 40 36
 font 25 40 20
Vester Alling, font 34
Viborg Domkirke 40
Villersø 22 25 26 27
Ølst k. 12
Ørsted,
 nordportal 6–17 38 8 9
 sydportal 6–17 38 3
 korbuekrugsten 35 37
 portalfragmenter 7 11 17 10 11
Ørum, font 34

ORDFORKLARINGER

Akantus – Plante med fligede og takkede blade.

Arkade – Bueformet åbning.

Base – Fodstykke til en søjle.

Basilisk – Fabeldyr.

Hulkehl – Hul indrunding.

Kanneleret – Med lodrette riflinger (kannelurer).

Kanonisere – Helgenkåre.

Kapitæl – Søjlehoved.

Kordeler – Snore, hvoraf et reb er snoet.

Kragbånd – Fremspringende, profileret led.

Kragsten – Kragbånd, gjort af én sten.

Opbane – tilhugge.

Romansk tid – 1100–1250 (i Danmark).

Skaftning – Ring omkring et søjleskaft, foroven eller forneden.

Staffering – Bemaling.

Tympanonfelt – Halvcirkelformet, forsænket felt i overligger.

Vulst – Afrundet, fremspringende kant.

I anledning af Århus Festuge 1966
arrangerer
Århus Kunstforening af 1847
en Horder-udstilling
i Vor Frue Kirke

Denne bog udgives i forbindelse hermed
og udsendes til medlemmerne
som kunstforeningens årlige publikation.
Et antal eksemplarer bringes i handelen

Sat med Caslon og trykt i Marselis Tryk.
Klichéarbejdet er udført af Aarhus Klichéanstalt

© H. K. Hein og Poul Pedersen